

Pilch, Pavel

Literární kánon jihoslovanských literatur: "povinná četba" v jihoslovanském kontextu

Slavica litteraria. 2018, vol. 21, iss. 1, pp. 93-102

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2018-1-8>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/138000>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Literární kánon jihoslovanských literatur: „povinná četba“ v jihoslovanském kontextu

Pavel Pilch (Brno)

Abstrakt

Text se zabývá aktuální problematikou tzv. povinné četby v Chorvatsku, Černé Hoře a Srbsku. Zkoumáno je zastoupení jihoslovanských autorů ve středoškolském literárním kánonu, dílčí komentář je věnován dvěma kontroverzním situacím procházejícím napříč všemi zvolenými prostředími. V první řadě je to problematická pozice dubrovnické renesanční a barokní literatury v kontextu nacionálně pojímaného členění literatury v současných post-jugoslávských zemích. Druhým problémem jsou pak autoři jako Ivo Andrić nebo Petar Petrović Njegoš, kteří jsou tradičně řazeni k několika národním literaturám. Oba problémy se odrážejí také ve společenském diskursu daných zemí, kde často vzbuzují vášně či nedorozumění.

Klíčová slova

jihoslovanské literatury; školní četba; kontroverze

Abstract

Literary Canon of the South Slavic Literatures: School Reading in South Slavic Context

This paper deals with a topical problem of the so-called mandatory reading in Croatia, Montenegro and Serbia. Focus is put on representation of South Slavic authors in high school literature classes, and commentary on two controversial situations persistent in all the discussed areas. Firstly, it is problematic position of renaissance and baroque literature of Dubrovnik in context of national understanding of literature division in current post-Yugoslav countries. The second problem is perception of authors as Ivo Andrić or Petar Petrović Njegoš, that are being viewed as part of more national literature traditions at the same time. Both problems are present in the social discourse of these countries as well and tends to wake tempers or misunderstandings.

Key words

South Slavic literatures; school reading; controversy

Problematika tzv. povinné četby na základních a středních školách v zemích bývalé Jugoslávie v podstatě od rozpadu socialistické federace vyvolává drobné i zásadnější rozpory, a to nejen na úrovni akademické či odborné, ale též společenské. V našem textu se hodláme zaměřit na vybrané problémy tzv. povinné četby na středních školách v zemích, jejichž současné úřední jazyky (a na ně navázané současné koncepty národní literatury) vznikly rozpadem srbochorvatské jazykové jednoty, tedy v Chorvatsku, Srbsku a Černé Hoře.¹ Ač je tomu již bezmála třicet let, kdy jugoslávský stát vstoupil do své terminální fáze, reliktů společného nebo naopak lokálně diferencovaného literárního prostředí z určitých dob vývoje jihoslovanských literatur se stále dostávají do konfliktu s národním pojetím literatury, a odhalují v rámci postjugoslávských zemí jeho dysfunkčnost. Problémem je tu především skutečnost, že ač se mluví o jednotlivých národních literaturách, uspokojivou definici pojmu „národní literatura“ najdeme jen těžko, a jde tak spíše o intuitivně chápaný konstrukt, případně nedokonalost, jak na ni již na jiném místě upozornil a základní úskalí takového národně motivovaného přístupu ke zkoumání literatury shrnul Petr Stehlík v kontextu staršího jihoslovanského písemnictví.²

Úloha školní povinné četby je obecně spíše didakticko-pedagogickým než literárně-vědným problémem, nicméně právě literární věda oproštěná od školského utilitarismu může pomoci odhalit problémy, které se v seznamech povinné literatury výše zmíněných zemí skrývají. Problémem školní pedagogiky je totiž fakt, že s materiálem literárních děl nakládá podle shora určených osnov a nezdědka představuje jakýsi hotový recept na to, jak je má student chápat a vykládat. Uvidíme, že pedagogická praxe výuky literatury a kritická analýza téhož materiálu ve svých výsledcích přinášejí často odlišné skutečnosti.

Naše rešerše vychází z analýzy seznamu děl povinné četby pro střední školy v Chorvatsku, Černé Hoře a Srbsku. Soustředíme se výhradně na díla jihoslovanské provenience, srovnáme zastoupení jednotlivých „národních“ autorů napříč národními prostředími a upozorníme na sporné body, které z těchto seznamů vyplývají, na jejich možné, či aktuální, kontroverze a případný společenský ohlas. Po nastínění základního přehledu situace v jednotlivých zemích vybíráme několik problémů, které překračují hranice národních společenství vybraných postjugoslávských zemí a zákonitě tak mohou kontroverze vzbuzovat.

Chorvatsko³

Chorvatská povinná četba byla až do roku 2016 zakonzervována v osnovách z devadesátých let 20. stol., jimž dominovala v drtivé většině literatura domácích autorů doplněná

-
- 1 Situaci v Bosně a Hercegovině z tohoto zkoumání vynecháváme kvůli mnohem komplexnější a složitější situaci způsobené trojím národnostním školstvím v zemi, jež si zaslouží vlastní výzkum.
  - 2 Viz STEHLÍK, Petr: *Koncepce národní literatury a starší jihoslovanské písemnictví*. In: POSPÍŠIL, Ivo – ZELLENKA, Miloš – PAUČOVÁ, Lenka (eds.): *Klíčové problémy současné slavistiky*. Brno: Tribun EU, 2017, s. 173–179.
  - 3 *Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta hrvatski jezik*. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. [online]. https://mzo.hr/sites/default/files/dokumenty/2017/OBRAZOVANJE/NACION-KURIK/PREDMETNI-KURIK/hrvatski_jezik.pdf [cit. 20. 1. 2018].

o klasická jména světové literatury, a byla prosta srbských spisovatelů (s kontroverzní výjimkou Iva Andriće, viz níže). Dokladem nacionalistické, či dokonce revizionistické, atmosféry devadesátých let byla i přítomnost vysoce postaveného činovníka fašistického Nezávislého státu Chorvatsko Mileho Budaka.⁴ Ve zmíněném roce však došlo v Chorvatsku k revoluční změně v pojetí povinné četby. Ministerstvo školství představilo aktualizovaný seznam povinné četby a zavedlo pravidlo fakultativnosti: každý vyučující má možnost z široké palety domácích i zahraničních autorů vybrat vlastní skupinu děl, která se studentům určí jako povinná. Seznam byl navíc aktualizován o mnoho jmen, která své publikační debuty zaznamenala až v novém tisíciletí. Tuto novinku uvítali zejména progresivně ladění vyučující, mnozí z nich sami aktivní v chorvatském literárním provozu, avšak nový seznam s sebou přinesl i několik děl či jmen, která vzbudila vášně.

Inovovaná chorvatská četba obsahuje v rámci jihoslovanské literární produkce v drtivé většině díla chorvatských spisovatelů, jichž je cca sedmdesát. Objevují se mezi nimi nově také dva populární zpěváci – Branimir Štulić z rockové kapely Azra a písničkář Arsen Dedić. Svě místo dostaly i v devadesátých letech ostrakizované spisovatelky Slavenka Drakulićová a Dubravka Ugrešićová. Právě jména těchto dvou autorek, spolu s dalšími, jako jsou Zoran Ferić nebo Kristijan Novak, se však stala trnem v oku konzervativním společenským kruhům v čele s křesťanskou organizací U ime obitelji (Ve jménu rodiny), která žádala prostřednictvím své předsedkyně Željky Markićové odstranění jejich děl ze seznamu z důvodu ohrožování mravní výchovy mládeže, šíření pornografie a dalších nemravností.⁵ Se svými stížnostmi však organizace neuspěla a seznam byl schválen ve své původní podobě.⁶ Ač se může zdát, že jsou tyto skutečnosti spíše materiálem pro bulvární tisk, je nutné mít na paměti, že například výše zmíněná organizace se těší v chorvatské společnosti poměrně vysoké podpoře obyvatelstva. Ačkoliv tedy na úrovni odborné a politické nové kurikulum nepředstavuje prakticky pro nikoho výraznější problém, ti, jichž se dotkne především, tedy rodiče školou povinných dětí, už tak jednotní nejsou. Konzervativní odpor části chorvatské společnosti proti progresivním reformám nelze podceňovat, zejména vzhledem k obecnému posilování populistických hnutí napříč Evropou v posledních letech.⁷ V nové chorvatské povinné četbě se také objevují dvě jména spisovatelů spjatých se srbským prostředím, a to Danila Kiše a Meši Selimoviće. Není to vskutku mnoho, avšak oproti povinné četbě z devadesátých let zde došlo k jednoznačnému posunu. Problematické jméno Iva Andriće, které samozřejmě nechybí, je předmětem samostatného oddílu této práce.

4 Milemu Budakovi je přisuzováno autorství nechvalně proslulého řešení srbské otázky v Nezávislém státě Chorvatsko, podle něž měla být třetina Srbů pokatolíčena, třetina vyhnána a třetina povražděna.

5 BLAŠKO, Dubravko: *Primjedbe Željke Markić na kurikulumu*. [online]. Dostupné z: <http://net.hr/danas/hrvatska/udruga-zeljke-markic-zeli-iz-lectire-izbaciti-ferica-murakamija-duras-mladi-ce-steci-ovisnost-o-pornografiji/> [cit. 20. 1. 2018].

6 PAUČEK ŠLIVJAK, Martina: *Željka Markić nije uspjela : Na popisu lektira ostaju autori koje bi ona zabranila*. [online.] Dostupné z: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/zeljka-markic-nije-uspjela-na-popisu-lektira-ostaju-autori-koje-bi-ona-zabranila/1024112.aspx> [cit. 20. 1. 2018].

7 K této problematice více viz RAKOWSKI, Roman: *Depolitizace a limity demokracie*. In: DUBINSKÁ, I. – DUBINSKÝ, V. – POLÁČKOVÁ, A. (eds.) *Extremismus a radikalismus. Staré fenomény v nových kontextech*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2016, s. 64–70.

Srbsko⁸

Povinná četba jihoslovanských autorů na středních školách v Srbsku je poněkud pestřejší, alespoň pokud jde o škálu autorů ze zemí bývalé Jugoslávie. Dominují přirozeně autoři srbské, důraz je kladen také na četbu středověké srbské literatury. Jako srbská se tu však objevuje i literatura renesančního a barokního Dubrovniku zastoupena Marinem Držićem či Ivanem Gundulićem. Nechybí Ivo Andrić a podobně problematický Vladan Desnica. Zastoupeni jsou i makedonští spisovatelé Kosta Racin a Blaže Koneski, Slovinci Janko Kersnik a několik Chorvatů – Ivan Mažuranić, Silvije Strahimir Kranjčević, Antun Gustav Matoš, Tin Ujević nebo Ivan Goran Kovačić, který je však spíše reprezentantem antifašistické, tedy jugoslávské, a nikoliv výhradně chorvatské, literatury. Černou Horu zastupuje Petar Petrović Njegoš, který stojí v podobně vícedomé pozici jako Desnica či Andrić. Jakékoliv vnitřní kontroverze jsou přítomny jen velmi slabě. Problematickým by se mohl jevit Dobrica Ćosić, který během svého života zastával různé role, od Titova důvěrníka, přes disidenta po prezidentskou loutku Slobodana Miloševiče a tvář srbského nacionalismu v devadesátých letech, avšak jeho díla jsou dodnes jedna z nejčtenějších v Srbsku a Ćosić si u značné části čtenářstva i odborníků udržuje aureolu jednoho z největších srbských spisovatelů hned po Andrićovi, ne-li většího. Mnohem závažnější kontroverze tak vzbuzuje zejména začlenění dubrovnícké literatury do korpusu literatury srbské (viz níže).

Černá Hora⁹

Černohorská povinná četba pro střední školy těží, vedle domácích spisovatelů, zejména z literatury srbské, k níž měla černohorská literatura historicky nejblíže a z níž pochází také řada vícedomých autorů. Nutno podotknout, že kromě Petra Petroviće Njegoše a romanopisce Mirka Kovače jde v černohorském případě spíše o jména, která by v kánonu společné literatury Srbů a Černohorců byla spíše marginálního významu. Na druhou stranu je černohorská povinná četba pro střední školy také vcelku pestrá. Vedle srbských spisovatelů v ní nalezneme i autory chorvatské (Antun G. Matoš, Miroslav Krleža) a albánské (Esad Mekuli, Ali Podrimja). Černohorští středoškoláci se seznámí i s vybranými sůrami Koránu (četba biblických textů je přítomna ve všech zkoumaných prostředích). I černohorská povinná četba obsahuje dubrovníckou renesanční poezii, k níž připojuje vlastní, tzv. kotorské petrarkisty (Đorđe Bizanti, Ljudevit Paksvalić). Nechybí opět Ivo Andrić, který je tak, spolu s Mešou Selimovićem a Danilem Kišem, přítomen ve všech třech prostředích středoškolské povinné četby.

8 *Nastavni plan i program srpskog jezika i književnosti za I., II., III. i IV. razred srednje škole (izmene i dopune*. [online]. <https://knjigoljupci.com/2014/06/17/nastavni-plan-i-program-srpskog-jezik/> [cit. 20. 1. 2018].

9 *Predmetni program Crnogorski jezik i književnost : I, II, III i IV razred opšte gimnazije* Ministarstvo prosvjete i sporta. Podgorica, 2011.

Problém č. 1: Dubrovnická literatura

Podívejme se nyní na výše naznačené kontroverzní body, jejichž rozsah překračuje hranice jedné národní literatury, a začněme dubrovnickou literaturou. Jak chorvatská, tak srbská literární historiografie včleňují dubrovnickou literaturu do korpusu vlastní národní literatury. Argumenty srbské strany spočívají především na dosti anachronické proklamaci štokavského jazykového prostoru jako prostoru srbského, případně v deklarované příslušnosti dubrovnické šlechty k srbskému národu či jazyku, což je pozice, kterou zastupuje především bělehradská literární historička Zlata Bojovićová.¹⁰ Její monografie *Istorija dubrovačke književnosti*¹¹ vyvolala před několika lety bouřlivé reakce zejména na chorvatské literárněvědné scéně. Příklad monografie Zlaty Bojovićové však patří ještě mezi ty umírněné, neboť dubrovnické literatuře na některých místech přiznává jistou autonomii a autochtonnost. Přesto tatáž autorka v Srbsku částečně zastupuje i hlasy, které marginalizují chorvatský element v dubrovnické kultuře. Vedle několikadílné publikace *Deset vekova srpske književnosti*¹² vydané Maticí srbskou, kde je dubrovnická a kotorská literatura rovnou začleněna do korpusu srbského, to jsou i různé extrémní skupiny a sdružení, které prohlašují například katolické dubrovnické obyvatelstvo za Srby katolického vyznání.¹³ I zde jde vskutku spíše o téma plnicí bulvární časopisy a živící se primárně na vášních, avšak podobně jako u výše zmíněného případu chorvatského mají tyto hlasy nezanedbatelný ohlas, v srbském případě však častěji podporovaný i z pozic odborných autorit (obzvláště Srbské akademie věd a umění). Chorvatská strana pak včleňuje dubrovnickou literaturu do literatury chorvatské zejména na základě evidentně užších kulturních vazeb mezi Dubrovníkem a Dalmácií. Je nepopiratelnou skutečností, že dubrovničtí spisovatelé měli mnohem blíže k chorvatským renesančním a barokním spisovatelům, nejen tematicky, a to také proto, že renesanční a barokní srbská literatura ve smyslu, v jakém se vyvinula v chorvatských zemích a Dubrovnické republice, sama o sobě prakticky neexistuje. Přese všechno je dubrovnická literatura skutečně, co do kvality i kvantity své renesanční a barokní produkce, samostatným ostrovem dokládajícím existenci vynikající jihoslovanské literární tvorby. Domnívám se, že právě na jejím příkladu je jasně vidět, že pokusy o národní uchopení a včlenění do korpusu národních literatur, v tomto případě dvou prostředí antagonisticky naladěných, vedou ke zbytečným kontroverzím, které přerůstají v hyperbolizovaný konflikt, a tak namísto, aby se čtenářské publikum zabývalo v prvé řadě estetickými otázkami dubrovnické literární tvorby, je nuceno se neustále vy-
pořádávat s polemikami kolem národní příslušnosti dubrovnické literární tradice, které

10 *Istoričar književnosti Zlata Bojović: U Dubrovačkoj republici štamparije su bile ćirilicne, a svoj jezik si nazivali i srpskim.* [online]. <http://www.nspm.rs/hronika/istoricar-književnosti-zlata-bojovic-u-dubrovačkoj-republi-ci-stamparije-su-bile-cirilicne-a-svoj-jezik-su-nazivali-i-srpskim.html?alphabet=1> [cit. 20. 1. 2016].

11 BOJOVIĆ, Zlata: *Istorija dubrovačke književnosti*. Beograd: Srpska književna zadruga, 2015.

12 BOJOVIĆ, Zlata (ed.): *Dživo Gundulić. Anotologijska edicija Deset vekova srpske književnosti, knj. 12*. Novi Sad: Matica srpska, 2014.

13 Za všechny jmenujme sdružení Rasen, např. jeho článek *Dubrovačka književnost je srpska*. [online]. Dostupné z: <http://www.rasen.rs/2016/08/dubrovačka-književnost-je-srpska/?πισμο=lat#.WoA8BKLdu94> [cit. 20. 1. 2016].

trvají dodnes.¹⁴ Spatřuji v takovém způsobu traktování jinak velmi kvalitní literární tvorby její devalvaci na úroveň národnostně motivovaných strkanic, když na místě by byla naopak široká komparace s dobovou literaturou Mediteránu a její postupné začleňování do kontextu širšího areálu. Na druhou stranu tuto problematiku nelze marginalizovat a je potřeba ji mít neustále na zřeteli. Je to však úkol těžký a pro badatele, zejména toho, jenž je zatížen domácí (chorvatskou, ale zejména srbskou) literárněvědnou tradicí, značně nevděčný a komplikovaný. Z pedagogického hlediska jsou pak následky mnohem závažnější, neboť studenti, kteří se hlouběji o problém národního určení dubrovnické literatury aktivně a zejména kriticky nezajímají, jsou často konfrontováni pouze s jednostranným výkladem. To je ovšem problém, který se netýká pouze výuky literatury, ale kulturních, politických či společenských dějin zemí bývalé Jugoslávie obecně. Samozřejmě, že objektivní výklad této problematiky, která překračuje hranice literatury, by byl na místě a velmi žádoucí. Zdá se však, že se k němu drtivá většina zúčastněných studentů nemá šanci dostat. Jako by kořeny problému již zkameněly a vůle je vyrvat a toto pole přeorat se vytratila, ačkoliv se osvícení vykladači na obou stranách snaží tuto neblahou skutečnost narušit dennodenně.

Problém č. 2: Dvojdómí autoři

Ivan Dorovský v předmluvě ke *Slovníku balkánských spisovatelů* píše o literární dvojdómosti jako o jedné z „klíčových otázek literárních a obecně kulturních vztahů a styků sjednocující se Evropy, neboť znamená organickou příslušnost autora, jeho tvorby nebo její části ke dvěma nebo několika národním literaturám.“¹⁵ Typickým představitelem dvojdómého spisovatele je Ivo Andrić. Zjednodušeně řečeno Andrić byl chorvatského původu, pocházel z Bosny a Hercegoviny (která je také základním tématem jeho děl) a psal srbsky, respektive srbskou variantou srbochorvatštiny. Srbská a chorvatská literatura jej tedy včleňují do vlastních literárních dějin, a zcela jistě by měl patřit i do dějin literatury bosenskohercegovské. Potud by bylo vše bez problémů, avšak Dorovským proklamovaná organická příslušnost ke dvěma či více národním literaturám je poněkud problematická. Prvním problémem je skutečnost, že to či ono literární společenství poněkud marginalizuje protější národní element. O Andrićovi si tak v srbských příručkách přečteme primárně jako o srbském spisovateli, tak jako v těch chorvatských jako o spisovateli chorvatském.¹⁶ Nalezneme i pokusy o smír uváděním obou národních adjektiv či označení Andriće jako spisovatele jugoslávského. V každém případě Andrićova vícedómost představuje problém, který

14 Problematika se objevila dokonce i na portále rádia Svobodná Evropa, viz PEJIĆ, Nenad: *Kako su Držić i Gundulić postali – Srbi*. [online]. Dostupné z: <https://www.slobodnaevropa.org/a/3553220.html> [cit. 21. 1. 2018]; na jiném místě chorvatský literární vědec Tomislav Bogdan ironicky glosuje, že pokud je tedy vše štokavské zároveň Srbské, nechť si srbská literární věda přivlastní i dějiny chorvatské štokavské literatury, viz PAVLIŠA, Mija – BOGDAN, Tomislav: *Zašto srpska književnost ne prisvoji cijelu hrvatsku baštinu*. [online]. Dostupné z: <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/zasto-srpska-knjizevnost-ne-prisvoji-cijelu-hrvatsku-bastinu-20150302> [cit. 21. 1. 2018].

15 DOROVSKÝ, Ivan a kol.: *Slovník balkánských spisovatelů*. Praha: Libri 2001, s. 8.

16 Viz např. hesla v MARJANOVIĆ, Mirko: *Leksikon hrvatskih književnika Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do danas*, Sarajevo: Matica hrvatska, HKD Napredak, Sarajevo, 2001.

je z hlediska literárněvědného spíše méně závažný, z hlediska společenského přesahu literatury však může způsobovat významné komplikace. Evidentní je kupříkladu až nenávislný přístup části bosňácké inteligence a novinářstva k Andrićovi jako spisovateli, který záměrně vykreslil bosenské muslimy jako krvežíznivé barbary, o čemž svědčí i krátká glosa zveřejněná u příležitosti 40. výročí spisovatelova úmrtí zveřejněná na bosňáckém portále bosnjaci.net.¹⁷ Jde, podobně jako u dvou výše zmíněných případů chorvatského a srbského, o extrémní příklad negativního postoje části bosenských muslimů k postavě držitele Nobelovy ceny z roku 1961, který je cíleně živen populistickými médii a intelektuály. Na relaci chorvatsko-srbské k takovým výstřelkům nedochází, neboť obě strany si spisovatele naopak považují. Zde je problémem Andrićova chorvatská, respektive srbská národní příslušnost, jak již bylo zmíněno výše, a může tak docházet ke komunikačním šumům či zbytečným třenicím kolem toho, v rámci jaké literární tradice by měl Andrić být vyučován.¹⁸ Z výše řečeného je jasné, že v rigidním bosňáckém školství nebude mít Andrić zrovna na růžích ustláno, není však pravděpodobné, že by pod tlakem bosňáckého odporu proti Andrićovi přehodnotily svou pozici strany chorvatská a srbská.

Podobný problém jako Andrić má i další dvojdomý spisovatel, a tím je černohorský vladýka Petar II. Petrović Njegoš, jehož si přisvojují srbská a černohorská literární historie. Mezi těmito prostředími panují mnohem lepší vztahy než mezi prostředím chorvatským a srbským, přesto se zdá, že pokud jde o Njegoše, jsou Černohorci ochotni z leccého slevit a svého velkého básníka přehodnotit na základě mimoliterárních tlaků v duchu zbařování se všeho „srbského“ s cílem posílení vlastní izolované černohorské identity. Stejně jako Andrić, i Njegoš je totiž trnem v oku bosňácké inteligenci, která jej označuje za genocidního básníka na základě jeho dramatického zpěvu *Gorski vijenac*, jehož ústředním tématem je disputace kolem vyvraždění „poturčenců“, tedy islamizovaných Černohorců, k němuž nakonec i dochází. Argumentovaně se u příležitosti 200. výročí Njegošova narození na jeho obranu postavil filolog Adnan Ćirgić,¹⁹ avšak v téže době Srbsko obletěly titulky o tom, že je Njegoš vymazáván z černohorských učebnic literatury.²⁰ Nebyla to úplně pravda, šlo o tendenční titulek, který měl mezi srbskými čtenáři portálu Novosti.rs vyvolat dojem, že Černou Horu ovládají Bosňáci spolu se zastánci černohorské národní koncepce, která si klade za cíl eliminovat z Černé Hory veškeré srbské stopy. Njegošův zpěv pak byl citován i u Mezinárodního soudního tribunálu pro zločiny v bývalé Jugoslávii

17 Viz *40 godina od smrti najvećeg nitkova sa perom*. [online]. Dostupné z: <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=55122> [cit. 21. 1. 2018].

18 Zde si dovoluji odbočku formou osobního postřehu k tématu: Během svého pobytu na letní škole pro zahraniční slavisty v Dubrovniku v roce 2016 jsem o Andrićovi hovořil se studentkou bělehradské filologické fakulty, která neskřývala rozčarování nad tím, že na Ústavu slavistiky FF MU přednášíme Andriće jak studentům chorvatské, tak srbské filologie. Dle jejího mínění, samozřejmě pramenícího z literární výchovy, je Andrić jednoznačně srbský spisovatel, kterého jistě Chorvaté číst a vyučovat mohou, avšak s důrazem na to, že jde o spisovatele srbského.

19 ĆIRGIĆ, Adnan: *Je li Njegoš genocidni pjesnik?* Matica, jesen 2013. s. 547–556. Dostupné též online z: <http://www.maticacrnogorska.me/files/55/23%20adnan%20cirgic.pdf> [cit. 21. 1. 2018].

20 KADIĆ, Veliša: *Njegoša proteruju iz crnogorskih udžbenika*. [online]. Dostupné z: <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:565020-Njegosa-proteruju-iz-crnogorskih-udžbenika> [cit. 21. 1. 2018].

jako příklad textů, s nimiž na rtech páchali srbští vojáci válečná zvěrstva.²¹ Kde je však v záplavě těchto s literaturou jen velmi povrchně souvisejících společenských událostí místo Njegošova vrcholného díla? Dialog mezi černohorskými stařešiny a jejich muslimskými příbuznými, v němž jsou předkládány i argumenty pro společné soužití, v němž černohorský vládce do poslední chvíle pochybuje o svém rozhodnutí, veškerá axiologická problematika, již je tento zpěv naplněn, se ztrácí v bahně politických her, a literatura jako estetické vehikulum se vytrácí. Opět, jako v případě dubrovnické literatury nebo Iva Andriće, je pro nepoučeného a nezajímajícího se studenta dějin černohorské, případně srbské, literatury těžké zorientovat se nejen v samotném Njegošovi, ale tím spíše v turbulentním prostředí, které kolem jeho odkazu rozvířují média a politické zájmy. Mám za to, že všechny tyto skutečnosti, které jsem několikrát hodnotil jako bulvární, jsou však natolik závažné, že je nelze shodit se stolu jen pro jejich přízemnost a nízkost, neboť se můžeme dočkat doby, kdy se opět vynoří v nějaké rozbujelé podobě, již už se stolu tak snadno nedostaneme. Kde jinde by se ale mělo takovýmto výkladům předcházet, než na úrovni školské didaktiky literatury.

Závěr

Na výše vybraných a nejviditelnějších případech aktuální problematiky povinné četby pro střední školy v Chorvatsku, Srbsku a Černé Hoře, jsem se pokusil demonstrovat, jak jsou od sebe vzdáleny kritická literární věda a utilitaristická pedagogická praxe, která je mnohdy výrazněji provázána s aktuálním společenským kvasem a do níž vstupují četné politické a společenské mechanismy reprezentované médii či občanskými aktivitami. Ač si nemůžeme dělat iluze o politické nestrannosti akademického literárněvědného prostředí, domnívám se, že pouze poučený literárněvědný přístup k výuce literatury, prosazovaný až na úroveň školní pedagogiky a didaktiky literatur, může literární výchovu na středních školách zbavit nánosu ideologického, často nacionalisticky motivovaného balastu, který ve výsledku upozaduje to, co je na literatuře skutečně hodnotné – její estetické kvality, hodnoty a možnosti interpretace ve vzájemné interakci s interpretací aktuálního světa. Striktně národně motivovaná a koncipovaná literární výchova vytváří mnohdy nežádoucí bariéry, které jsou brzdou rozvoje čtenářské, a tudíž i obecné osobnosti studenta. Cílem tohoto textu však v žádném případě není volání po naprostém odstavení národního chápání vývoje literatury na druhou kolej, na to jsou zejména slovanské literatury až příliš spjaty s vývojem moderních slovanských národů. Cílem bylo upozornit na to, že s uzavíráním literatury do hranic „národního“ se vystavujeme riziku konfliktů, které s literaturou pak již mají málo co společného, jak dokládají příklady z jihoslovanského prostředí. Zabránit takovému výsledku by mělo být společným cílem jak akademické literární vědy, tak středoškolské filologické pedagogiky, ovšem bez vůle ke změně na všech stranách se budou nůžky mezi odborníky a pedagogy spíše rozevírat.

21 JANKOVIĆ, Srđan: *Nova zloupotreba Njegoša, ovaj put u Hagu*. Radio Slobodna Evropa. [online]. Dostupné z: <https://www.slobodnaevropa.org/a/pogrešna-tumačanja-njegoša-i-u-hagu/25263089.html> [cit. 21. 1. 2018].

Literatura

- BLAŠKO, Dubravko: *Primjedbe Željke Markić na kurikulum.* [online]. Dostupné z: <http://net.hr/danas/hrvatska/udruga-zeljke-markic-zeli-iz-lektire-izbaciti-ferica-murakamija-duras-mladi-ce-ste-ci-ovisnost-o-pornografiji/> [cit. 20. 1. 2018].
- BOJOVIĆ, Zlata: *Istorija dubrovačke književnosti.* Beograd: Srpska književna zadruga, 2015.
- BOJOVIĆ, Zlata (ed.): *Dživo Gundulić. Anotologijska edicija Deset vekova srpske književnosti, knj. 12.* Novi Sad: Matica srpska, 2014.
- ČIRGIĆ, Adnan: *Je li Njegoš genocidni pjesnik?* Matica, jesen 2013. s. 547–556. Dostupné též online z: <http://www.maticacrnogorska.me/files/55/23%20adnan%20cirgic.pdf> [cit. 21. 1. 2018].
- DERETIĆ, Jovan: *Kratka istorija srpske književnosti.* Novi Sad: Adresa 2007.
- DOROVSKÝ, Ivan a kol.: *Slovník balkánských spisovatelů.* Praha: Libri 2001.
- FRANGEŠ, Ivo: *Povijest hrvatske književnosti.* Zagreb: Matica hrvatska, 1987.
- JANKOVIĆ, Srđan: *Nova zloupotreba Njegoša, ovaj put u Hagu.* Radio Slobodna Evropa. [online]. Dostupné z: <https://www.slobodnaevropa.org/a/pogrešna-tumačanja-njegoša-i-u-hagu/25263089.html> [cit. 21. 1. 2018].
- KADIĆ, Veliša: *Njegoša proteruju iz crnogorskih udžbenika.* [online]. Dostupné z: <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:565020-Njegosa-proteruju-iz-crnogorskih-udžbenika> [cit. 21. 1. 2018].
- MARJANOVIĆ, Mirko: *Leksikon hrvatskih književnika Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do danas,* Sarajevo: Matica hrvatska, HKD Napredak, Sarajevo, 2001.
- MILOŠEVIĆ, Petar: *Storija srpske književnosti.* Beograd: Službeni glasnik, 2010.
- PAUČEK ŠLIVJAK, Martina: *Željka Markić nije uspjela : Na popisu lektira ostaju autori koje bi ona zabranila.* [online.] Dostupné z: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/zeljka-markic-nije-uspjela-na-popisu-lektira-ostaju-autori-koje-bi-ona-zabranila/1024112.aspx> [cit. 20. 1. 2018].
- PAVIĆ, Milorad: *Istorija srpske književnosti baroknog doba (XVII. i XVIII. vek).* Beograd: Nolit, 1970.
- PAVLIŠA, Mija – BOGDAN, Tomislav: *Zašto srpska književnost ne prisvoji cijelu hrvatsku baštinu.* [online]. Dostupné z: <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/zasto-srpska-knjizevnost-ne-prisvoji-cijelu-hrvatsku-bastinu-20150302> [cit. 21. 1. 2018].
- PEJIĆ, Nenad: *Kako su Držić i Gundulić postali – Srbi.* [online]. Dostupné z: <https://www.slobodnaevropa.org/a/3553220.html> [cit. 21. 1. 2018].
- PROSPEROV NOVAK, Slobodan: *Povijest hrvatske književnosti : od Bašćanske ploče do danas.* Zagreb: Golden marketing, 2003.
- RAKOWSKI, Roman: *Depolitizace a limity demokracie.* In: DUBINSKÁ, I. – DUBINSKÝ, V. – POLÁČKOVÁ, A. (eds.) *Extremismus a radikalismus. Staré fenomény v nových kontextech.* Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2016, s. 64–70.
- ROTKOVIĆ, Radoslav – KILIBARDA, Novak – NIKČEVIĆ, Milorad: *Istorija crnogorske književnosti.* Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost, 2012.
- STEHLÍK, Petr: *Koncepcie národní literatury a starší jihoslovanské písemnictví.* In: POSPÍŠIL, Ivo – ZELEŇKA, Miloš – PAUČOVÁ, Lenka (eds.): *Klíčové problémy současné slavistiky.* Brno: Tribun EU, 2017, s. 173–179.
- 40 godina od smrti najvećeg nitkova sa perom.* [online]. Dostupné z: <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=55122> [cit. 21. 1. 2018].

Dubrovačka književnost je srpska. [online]. Dostupné z: <http://www.rasen.rs/2016/08/dubrovacka-književnost-je-srpska/?πισμο=lat#.WoA8BKLDu94> [cit. 20. 1. 2016].

Istoričar književnosti Zlata Bojović: U Dubrovačkoj republici štamparije su bile ćirilicne, a svoj jezik si nazivali i srpskim. [online]. <http://www.nspm.rs/hronika/istoricar-književnosti-zlata-bojovic-u-dubrovackoj-republici-stamparije-su-bile-cirilicne-a-svoj-jezik-su-nazivali-i-srpskim.html?alphabet=l> [cit. 20. 1. 2016].

Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta hrvatski jezik. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. [online]. https://mzo.hr/sites/default/files/dokumenti/2017/OBRAZOVANJE/NACION-KURIK/PREDMETNI-KURIK/hrvatski_jezik.pdf [cit. 20. 1. 2018].

Nastavni plan i program srpskog jezika i književnosti za I., II., III. i IV. razred srednje škole (izmene i dopune). [online]. <https://knjigoljupci.com/2014/06/17/наставни-план-и-програм-српског-језик/> [cit. 20. 1. 2018].

Predmetni program Crnogorski jezik i književnost : I, II, III i IV razred opšte gimnazije Ministarstvo prosvjete i sporta Republike Crne Gore. Podgorica 2011.

Mgr. Pavel Pilch

Ústav slavistiky

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

pilch@phil.muni.cz